

PAPER DETAILS

TITLE: Küresellesme ve Yoksulluk İlişkisi

AUTHORS: Hasan MEMİS

PAGES: 144-161

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39505>

Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi

Hasan MEMİŞ¹

ÖZET

Küreselleşme, günümüzde yaygın olarak kullanılan kavramlardan biridir. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutları vardır. Genel olarak ekonomik boyutu üzerinde durulmaktadır. İster gelişmiş, ister az gelişmiş olsun, ülkeler çeşitli konularda küreselleşme sürecinden etkilenmektedirler. Bu konulardan biri de yoksulluktur. Kimilerine göre küreselleşme, dünyada yoksulluğu azaltan, kimilerine göre de arttıran bir süreçtir. Çalışmada, küreselleşme yoksulluğu arttıran bir süreç olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yoksulluk, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü

ABSTRACT

Today globalization is one of the widely used concepts. There are economic, social, political and cultural dimensions of globalization. In general, it is focused on the economic dimension of it. Countries whether developed or underdeveloped are affected by the globalization process on various issues. One of them is poverty. Some economists argues that globalization reduces poverty, some economists argues that globalization increases poverty. In this study globalization has been accepted as a process which increases poverty and in this connection it is aimed to explain the relationship between globalization and poverty.

Keywords: Globalisation, Poverty, IMF, World Bank, World Trade Organisation

¹ Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, hasanmemis@kilis.edu.tr

1. Giriş

Küreselleşme, özellikle 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarından itibaren dünyada yaygın olarak kullanılan çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutları vardır. Fakat genelde ekonomik boyutu üzerinde durulmaktadır. Küreselleşme ile ilgili ortak bir tanım oluşturulamadığı gibi, bu konuda fikir birliğine de varılamadığı görülmektedir. Savunsak da karşı çıksak da küreselleşme günümüz dünyasının bir gerçeğidir. Gelişme seviyesi ne olursa olsun ülkeler bu gerçekle yüz yüzedir. Küreselleşme çeşitli alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de küreselleşmenin yoksulluk üzerinde meydana getirdiği etkidir.

Çalışmada küreselleşme yoksulluğu arttıran bir süreç olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmıştır. Makalede; önce küreselleşme kavramı, yoksulluk ve yoksulluğun küresel görünümü, küreselleşme-yoksulluk ilişkisi üzerinde durulmuş, daha sonra da küreselleşme-yoksulluk ilişkisi değerlendirilmiştir.

2. Küreselleşme

Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme, sadece ekonomik teoriden ibaret değildir. Aynı zamanda devlet teorisi, uluslararası ilişkiler teorisi, barış, demokrasi, küresel bir sivil toplum oluşumu, hükümetler dışı kuruluşlar ve kültürel yaşam gibi farklı alanlara ilişkin çeşitli önerme ve tezler içermektedir. Bununla birlikte ciddiye alınabilir bütün küreselleşme teorilerinin temeli ekonomiktir. Ekonomik anlamda küreselleşme, dünya ekonomileri arasında üretim, dağıtım, mal ve hizmetlerin kullanımının entegrasyonu olarak tanımlanabilir (Şahin, 2012: 125).

Bir başka tanıma göre küreselleşme, dünya ticaretini evrensel boyutlarda serbestleştirme çabalarıdır. Özellikle 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarından itibaren dünyada yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Ekonomik anlamda küreselleşmenin üç temel boyutu bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 226):

Ticari küreselleşme, 1947'de kurulan GATT (General Agreement on Tariffs and Trade-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlamıştır. Küresel ticaretin gelişmesinde bu çabalarla birlikte iletişim ve haberleşme başta olmak üzere teknolojik gelişmelerin önemli etkileri vardır. Ayrıca 1980 sonrası ve 1990'lı yılların başlarında, Doğu Bloku'nun yıkılması ile tek kutuplu bir dünyanın ortaya

çıkması da böyle bir gelişmenin ana koşullarını hazırlamıştır.

Mali küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp ulusal piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur. Bu gelişmeler nedeniyle sermayenin uluslararası alanda dolaşımında büyük artışlar olmuş ve dünya tek bir mali piyasa durumuna dönüşmüştür. Mali küreselleşme olayı 1980 sonrası döneme aittir. Küreselleşme kavramı da özellikle mali küreselleşme ile birlikte yaygınlık kazanmıştır.

Üretimin küreselleşmesi ise, sınır ötesi üretimin yaygınlaşmasını ifade etmektedir. Günümüzde dünya üretiminin önemli bir kısmı çok uluslu işletmeler tarafından, ana ülke sınırları dışında gerçekleştirilmektedir. Bu anlamdaki küreselleşme de yeni olmayıp İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanmaktadır.

Başka bir yaklaşıma göre küreselleşmeyi, doğal ve yönlendirilebilen küreselleşme şeklinde ikiye ayırmak mümkündür (Karagül, 2010: 11):

Doğal küreselleşme, özellikle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile ortaya çıkan küresel hareketlilik, yeme, içme, barınma hatta düşünce itibarı ile tek tip yaşantı tarzının giderek yaygın hale gelmesi şeklinde tanımlanabilir. Ancak, küresel güçlerin bu doğal süreci kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaya çalıştıkları ve büyük ölçüde yönlendirdikleri yadsınamaz.

Yönlendirilen küreselleşme, dünya üzerinde topyekün hesap yapma gücünü ve hakkını kendinde gören güçlü devletlerin, bu güçlerini kullanarak dünya üzerindeki ekonomik, siyasi ve askeri hâkimiyetlerini genişletme çabası olarak değerlendirilebilir. Özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) gibi uluslararası örgütlerin söz konusu ülkelerin küresel çıkarları ile paralel politikalar ürettikleri görülmektedir.

Küreselleşme ile ilgili ortak bir tanım oluşturulamadığı gibi, bu konuda fikir birliğine varılamadığı ve değişik yorumlar yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda birbirine zıt iki tezden bahsetmek mümkündür (Çeken vd., 2008: 81-82):

Birinci teze göre; küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demektir, önüne geçilemeyecek ve önüne geçilmemesi, desteklenmesi gereken bir süreçtir. Bu görüşü savunanlar, küreselleşme sürecinin uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştıracağını, ülkelerin hızla büyümesi için önemli fırsatlar oluşturacağını ve dünya refahına yol açacağını ileri sürmektedirler. Dolayısıyla küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve uluslararası düzen

açısından herkese yararı vardır.

- Ekonomik açıdan: Küreselleşme dünya kaynaklarının en akılcı, en verimli şekilde kullanılmasına imkân vererek toplam dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmaktadır.
- Siyasal açıdan: Küreselleşme demokratikleşme sürecini hızlandırmaktadır. Şöyle ki; ya Batı'nın demokrasi ve insan haklarına dayanan temel değerleri küreselleşme aracılığıyla az gelişmiş ülkelere taşınmakta, ya da iletişim alanındaki gelişmeler kamuoyunun her şeyden anında haberdar olmasını sağlamakta, böylece demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendiren bir etki yapmaktadır.
- Uluslararası düzen açısından: Dünya'ya Batı düzeninin egemen olması ki bu, ideolojik kavgaların sona ermesi ve “Yeni Dünya Düzeni”nin sağlanması demektir.

İkinci teze göre; küreselleşme emperyalizmin, neo-liberalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır. Bu görüşte olanlara göre küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve uluslararası düzen bakımından çeşitli sakıncaları bulunmaktadır.

- Ekonomik açıdan: Küreselleşme, Batı'nın dünyadaki pazar payını maksimize etmek amacıyla, kapitalizmin dünyaya yayılmak istemesi durumudur. Böylece dünya genelinde gelir dağılımı bozulmakta, yoksulluk artmakta ve çevre kirliliği gibi çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır.
- Siyasal açıdan: Küreselleşme demokrasiyi getirememekte, batılı ülkeler bu kavramı az gelişmiş ülkelerin işlerine müdahale etmek ve bu ülkeleri zayıflatarak amaçlarına daha kolay ulaşmak için kullanmaktadırlar. Küreselleşme bahanesiyle gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin ulusal ve uluslararası alanda alacakları kararları engellemekte, bu ülkelerin bağımsızlığını zedelemektedirler.
- Uluslararası Düzen Açısından: Küreselleşmenin başlıca sloganı olan “Yeni Dünya Düzeni”, aslında düzensizliği beraberinde getirmektedir. Ülkelerde çatışmaların artması, uluslararası terörün yaygınlık kazanması, yoksulluk, açlık, sefalet ve insan tacirliği bunun somut örnekleridir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, savunsak da karşı çıksak da küreselleşme günümüz dünyasının bir gerçeğidir. Gelişme seviyesi ne olursa olsun ülkeler bu gerçekle yüz yüzedir. Küreselleşme çeşitli alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de küreselleşmenin yoksulluk üzerinde meydana getirdiği etkidir.

3. Yoksulluk ve Yoksulluğun Küresel Görünümü

3.1. Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk çok yönlü ve karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması güç bir kavramdır. Bununla birlikte, farklı dünya görüşüne sahip kişilerin yoksulluk olgusuna değişik açılardan yaklaşması, yoksulluğun tanımı konusunda bir uzlaşma sağlanmasını da güçleştirmektedir. Kimileri yoksulluğu, sistemin yapısından ve işleyişinden kaynaklanan güç ve servet dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucu olarak görmektedir. Kimileri de, yoksul olarak tanımlanan kişilerin, eğitimsizlik, beceri ve kapasite gibi bireysel nitelik ve yeteneklerinin düşüklüğü nedeniyle ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamama durumu olarak ifade etmektedirler (Gündoğan, 2008: 43). Literatürde yoksullukla ilgili çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Çalışmamızda sadece üç tanım üzerinde durulmuştur.

Mutlak, görel ve insani yoksulluğu aşağıda şekilde özetleyebiliriz (Taş ve Özcan, 2012: 424-425):

3.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane halkının veya bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli olan en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumudur. Günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak hesaplanır. Örneğin, WB'nin 1990'daki çalışmasına göre bir insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2.400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlemiştir. TÜİK ise 2008 yoksulluk çalışmasında Gıda-Tarım Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen yetişkin bir kişinin minimum harcaması gereken günlük kalori değerini 2.100 olarak açıklamıştır.

3.1.2. Görel Yoksulluk

Bu yaklaşım, yoksulluğu bireyin ihtiyaçlarını karşılama gücü yönüyle toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır. Yani, bir kişinin yoksul olup olmadığı sadece ne kadar gelire sahip olduğuna bağlı olmayıp, aynı zamanda toplumdaki diğer bireylerin gelirine de bağlı olmaktadır. Yoksulluğun görel olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta, ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır belirlenerek, bu sınırın altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır.

3.1.3. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 İnsani Gelişme

Raporu ile ilk defa insani yoksulluk kavramı ortaya atılmıştır. İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğu ile ilişkili bulunmasına rağmen ondan farklıdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerine odaklanırken, insanî yoksulluk kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenabilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insanî yeteneklerden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir. Buna göre temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya (enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu) erişimin yokluğu ya da kısıtlılığı yoksulluğun insani boyutu olarak nitelendirilmektedir. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek amacıyla İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) geliştirilmiştir. Bu endeks gelişmekte olan ülkeler için üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır.

- Yaşam süresi: 40 yaşın altındaki nüfus yüzdesi
- Eğitim: Okuma yazma bilmeyen nüfus yüzdesi
- Makul bir yaşam standardı (Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi, temel sağlık imkânlarından yoksun nüfus yüzdesi, 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen, bu yüzden ciddi düzeyde düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır.)

3.2. Yoksulluğun Küresel Görünümü

Yoksulluğun değerlendirilebilmesi için yoksul olanı, olmayandan ayırabilecek bir ölçüt gerekmektedir. Geleneksel yaklaşım, bir gelir eşiği oluşturulmasına ve kaç bireyin, ailenin veya hane halkının bunun altında kaldığının hesaplanmasına dayanmaktadır (Townsend and Steven, 2004: 13). Yoksulluğun çeşitli görünümü ve gerçekleşebileceği farklı yollar vardır. Bazı tanımlar daha niteliksel, diğerleri daha bütüncüdür. Tek bir ortak ve doğru yaklaşım yoktur. Farklı ülkeler ve farklı zamanlarda kullanılmış olan geniş bir yöntemler dizisi bulunmaktadır. Ancak genelde kabul gören yöntem, satın alma gücü paritesine göre hesaplanan günlük 1,25 dolar ya da 2 doların altında gelirle hayatını sürdürmek zorunda kalan insanları yoksul olarak kabul eden WB'nin yöntemidir. Buna göre günlük 1,25 dolar, açlık sınırını ifade etmektedir. Bu sınır sadece insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari gıda ihtiyacını belirlemektedir. 2 dolarlık seviye ise temel ihtiyaçlar olarak ifade edilen sadece gıda değil, aynı zamanda ısınma, giyinme, bir hanede oturma, kısacası asgari toplumsulaşma hakkına sahip olmanın en düşük düzeyini göstermektedir.

Yoksulluğun küresel görünümü, aşağıda dünyada farklı yoksulluk seviyeleri ve

bölgesel yoksulluk göstergelerinin verildiği tablolar ile açıklanmıştır.

Tablo 1’de bir günde dolar cinsinden elde edilen gelir dikkate alınarak dünyada farklı yoksulluk seviyeleri verilmiştir. Buna göre; 1 doların altında gelire sahip olanlar dünya nüfusunun %14’ünü (880 milyon kişi), 1,25 doların altında gelire sahip olanlar %22’sini (1 milyar 400 milyon kişi), 1,45 doların altında gelire sahip olanlar %27’sini (1 milyar 720 milyon kişi), 2 doların altında gelire sahip olanlar %40’ını (2 milyar 600 milyon kişi), 2,5 doların altında gelire sahip olanlar %49’unu (3 milyar 140 milyon kişi), 10 doların altında gelire sahip olanlar da %80’ini (5 milyar 150 milyon kişi) oluşturmaktadır.

Tablo 1: Dünya’da Farklı Yoksulluk Seviyeleri
(2005 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Dünya Nüfusu				
Bir Günde Elde Edilen Gelir (\$)			Kişi Sayısı (Milyon)	Nüfus (%)
	1\$	1 \$’dan Az	880	14
		1 \$’dan Çok	5.580	86
	1,25\$	1,25 \$’dan Az	1.400	22
		1,25 \$’dan Çok	5.060	78
	1,45\$	1,45 \$’dan Az	1.720	27
		1,45 \$’dan Çok	4.740	73
	2\$	2 \$’dan Az	2.600	40
		2 \$’dan Çok	3.860	60
	2,5\$	2,5 \$’dan Az	3.140	49
		2,5 \$’dan Çok	3.320	51
	10\$	10 \$’dan Az	5.150	80
		10 \$’dan Çok	1.310	20

Kaynak: <http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats>, Erişim: 29.03.2014. (Tablo “Percent of People in the World of Different Poverty Levels” grafiğindeki verilere göre hazırlanmıştır.)

Tablo 2, dünya genelinde yıllara ve bölgelere göre yoksulların toplam nüfus içindeki oranına ilişkin verileri içermektedir. Dünyanın değişik bölgelerinde yoksulluk düzeyleri ve yoksulluğun yıllar itibariyle seyrine ilişkin gelişmeler oldukça farklılık göstermektedir. 2005 yılı itibariyle, günlük 1,25 doların altında gelire yaşayan insanlar, Sahra Altı Afrika (%50,9), Hindistan (%41,6) ile Güney Asya (%40,3) ülkelerinde yoğunlaşmaktadır. Yoksulluk seviyesinin en düşük olduğu bölgeler ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika (%3,6), Avrupa ve Merkez Asya (%3,7) ile Latin Amerika ve Karayip (%8,2) ülkeleridir.

Uluslararası yoksulluk sınırı günde 2 dolara yükseltildiğinde, yoksulluğun çok daha yüksek oranlara sıçradığı görülmektedir. 2 doların altında günlük gelir ile yaşayan insanların toplam nüfus içindeki payının en yüksek olduğu bölgeler, Hindistan (%75,6), Güney Asya (%73,9) ile Sahra Altı Afrika (%72,9) ülkeleri olmuştur. Yoksulluğun en düşük olduğu bölgeler ise sırasıyla, Avrupa ve Merkez Asya (%8,9), Ortadoğu ve Kuzey Afrika (%16,9) ile Latin Amerika ve Karayip (%17,1) ülkeleridir.

Tablo 2: Bölgesel Yoksulluk Göstergeleri (%)
(2005 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Bölge	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005
Günlük Geliri 1,25 ABD Doların Altında Olanların Nüfusa Oranı (%)									
Doğu Asya ve Pasifik	77,7	65,5	54,2	54,7	50,8	36,0	35,5	27,6	16,8
Çin	84,0	69,4	54,0	60,2	53,7	36,4	35,6	28,4	15,9
Avrupa ve Merkez Asya	1,7	1,3	1,1	2,0	4,3	4,6	5,1	4,6	3,7
Latin Amerika ve Karayipler	12,9	15,3	13,7	11,3	10,1	10,9	10,9	10,7	8,2
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	7,9	6,1	5,7	4,3	4,1	4,1	4,2	3,6	3,6
Güney Asya	59,4	55,6	54,2	51,7	46,9	47,1	44,1	43,8	40,3
Hindistan	59,8	55,5	53,6	51,3	49,4	46,6	44,8	43,9	41,6
Sahra Altı Afrika	53,4	55,8	54,5	57,6	56,9	58,8	58,4	55,0	50,9
Günlük Geliri 2 ABD Doların Altında Olanların Nüfusa Oranı (%)									
Doğu Asya ve Pasifik	92,6	88,5	81,6	79,8	75,8	64,1	61,8	51,9	38,7
Çin	97,8	92,9	83,7	84,6	78,6	65,1	61,4	51,2	36,3
Avrupa ve Merkez Asya	8,3	6,5	5,6	6,9	10,3	11,9	14,3	12,0	8,9
Latin Amerika ve Karayipler	24,6	28,1	24,9	21,9	20,7	22,0	21,8	21,6	17,1
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	26,7	23,1	22,7	19,7	19,8	20,2	19,0	17,6	16,9
Güney Asya	86,5	84,8	83,9	82,7	79,7	79,9	77,2	77,1	73,9
Hindistan	86,6	84,8	83,8	82,6	81,7	79,8	78,4	77,5	75,6
Sahra Altı Afrika	73,8	75,5	74,0	76,1	75,9	77,9	77,6	75,6	72,9

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators (2008), Poverty Data A Supplement To World Development Indicators, s.11.

Yukarıdaki veriler de göstermektedir ki, yoksulluk ciddi boyutlara ulaşmış ve acilen çözülmesi gereken küresel bir sorundur.

4. Küreselleşme-Yoksulluk İlişkisi

II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin himayesinde tesis edilen IMF, WB ve GATT gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Bu kuruluşların da katkısıyla 1950'ler ve 1960'larda yeni bir globalleşme dalgası ortaya çıkmıştır. IMF ve WB 1944 yılının Temmuz ayında ABD'nin New Hampshire

eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan BM para ve Maliye Konferansı'nın sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın ardından, Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımlardan kurtarabilmek için finans sağlama çabasının bir parçası olarak kurulmuştur. WB'nin gerçek adı, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'dır. Buradaki "kalkınma" ibaresi bu kuruluşun asıl misyonunu yansıtmaktadır. IMF ise küresel krizlerin çıkmasını engellemekle görevlendirilmiştir. Bu görevi, küresel toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapamayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olamayan ülkelere, uluslararası baskı uygulayarak yerine getirecekti. Gerekliğinde, toplam talebi kendi kaynakları ile karşılayamayan ve ekonomik krizle karşı karşıya olan ülkelere likidite sağlayacaktı. Ayrıca üçüncü bir oluşum olarak GATT meydana getirilmiştir. GATT uluslararası ticareti engelleyen gümrük tariflerini indirmede başarı sağlamış olsa da, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi daha çok yetkilere sahip bir kuruluşa ihtiyaç duyulmuştur. Az gelişmiş ülkeleri küreselleşme sürecine daha çok dahil edebilmek için büyük sermayeye sahip gelişmiş ülkelerin yeni pazarlara daha rahat açılma fikri çerçevesinde gereklilik duyulan WTO, yedi yıl süren görüşmeler sonucu ancak 1995 yılında hayata geçirilmiştir (Göngen, 2013: 125-129).

IMF, WB ve WTO küreselleşmenin temel aktörleridir. Bu kuruluşlar tarafından önerilen/dayatılan ekonomi politikaları birbirini tamamlayan ve aynı amaca hizmet eden uygulamalar olarak nitelendirilmektedir. Bu uygulamaların genel anlamda gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiği, dolayısıyla yoksulluğu etkilediği ifade edilmektedir. Aşağıda WTO, IMF ve WB politikalarının yoksulluğu nasıl etkilediği açıklanmıştır.

WTO, küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturmaktadır. WTO, bazı önemli alanlarda azgelişmiş ülkelerin hareket alanını kısıtlayıcı yeni denetim mekanizmalarının gündeme gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. WTO, liberalleşme eğilimini mal ticaretinin ötesinde hizmet ticaretine ve dış ticaretle ilgili olarak fikrî mülkiyet hakları ve yatırım alanlarına doğru genişletme açısından etkili bir güç olarak ortaya çıkmıştır. WTO, azgelişmiş ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımlarına ve teknoloji akımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayarak, çokuluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri ortadan kaldıran bir kurum olarak değerlendirilmektedir (Şenses, 2004: 3-4).

Ayrıca küreselleşme eğilimlerine paralel olarak finansal serbestleşmeyle birlikte, finansal sermayenin kısa dönemli, spekülative nitelikli kararları, sanayileşme hedeflerinin önüne geçmiştir. Ancak bir yandan da spekülative kazançların özendirdiği finansal şişkinlik giderek başlı başına bir istikrarsızlık unsuru haline gelmiştir (Yeldan, 2009: 16). 2010 yılında dünyada yapılan ihracatın değeri 15 trilyon 237 milyar dolardır. Aynı yıl döviz piyasasında

sadece bir günde yaklaşık 4 trilyon dolarlık işlem hacmi gerçekleştirilmiştir. Bu rakamın yılın tamamında dünyanın yaptığı toplam ihracatın %26,25'ine tekabül etmesi, döviz piyasalarının ülke ekonomileri için ne derece önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Noğay, 2012).

Yapılan bir araştırmaya göre, WTO tarafından uluslararası ticarete getirilen serbestleşme nedeniyle önümüzdeki on yıl içerisinde dünya ticaretinin %10, dünya gelirinin de 260 milyar dolar artacağı beklenmektedir. Bunun 80 milyar dolarının Japonya'ya, 70 milyar dolarının AB'ye, 75 milyar dolarının da ABD'ye düşeceği öngörülmektedir. Yani 260 milyar doların 225 milyar doları Merkez'in üç ülkesi tarafından paylaşılacaktır. Dünya nüfusunun %84,5'ine sahip çevre ülkelerine ise, yalnızca 35 milyar dolar kalacaktır. Bu tabloya bakıldığında, ekonomik küreselleşmeden kimlerin kazançlı çıkacağı açıkça görülebilmektedir (Leba, 2001: 9).

Ekonomik sorun yaşayan ülkeler IMF ve WB kredilerinden yararlanmak istediklerinde, bu kurumlara başvurmaktadır. Söz konusu kredilerde izlenen politika temelde “şartlılık” ilkesine dayanmaktadır. “Şartlılık”, kredi alabilmek için borç alan ülkelerin uygulamak zorunda oldukları politikaları ifade etmektedir (Allegret and Dulbecco, 2007: 309). Buna göre, kredi almak isteyen ülke, dış ödemeler dengesini sağlamaya yönelik bir istikrar programı hazırlayarak IMF'ye sunmak ve onunla anlaşmak zorundadır. Ülkenin uygulayacağı ekonomik ve mali politikaları gösteren bu programa “niyet mektubu” adı verilmektedir. Yapılan anlaşmalar, yapısal uyum programı olarak adlandırılmaktadır. Verilen kredilerin kullanımı ve bunların devamı, bahsedilen programın uygulanması şartına bağlıdır. IMF uyum programı ile ülkeleri küresel ekonomik sisteme entegre etmeye çalışmaktadır. Bu politikalar liberal bir ekonomik sürece işaret etmekte ve dünya ekonomisiyle bütünleşmenin anahtarı olarak görülmektedir (Yılmaz ve Çetin, 2007). Üye ülkenin hazırladığı ekonomik önlemler tedbirlerinin IMF tarafından onaylanması, uluslararası finans çevrelerinden yapılacak borçlanmalar açısından da büyük önem taşımaktadır. Resmi veya özel uluslararası finans çevrelerinin söz konusu ülkeye kredi açmaları, genellikle IMF'nin “yeşil ışığı”na bağlıdır (Seyidoğlu, 1998, s.566). Gelişmiş ülkeler uluslararası ticari ilişkilerde, az gelişmiş ülkelerin IMF ile stand-by anlaşması yapıp yapmadıklarına bakmakta, gelişmekte olan ülkelere kredi verme ve yatırım yapma kararlarında IMF kriterlerini göz önünde bulundurmaktadırlar (Alpago, 2002: 155). Az gelişmiş ülkeleri IMF ve WB ile anlaşmaya zorlayan nedenlerden biri de budur.

IMF ve WB'nin yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla birlikte yürüttükleri politikalar, çeşitli eleştirilere hedef olmuştur. Dünyadaki konjonktürel gelişmelere paralel olarak bu politikalarda da değişim yaşanmasına rağmen eleştirilerin giderek arttığı görülmektedir.

WB, nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında bulunan ülkelere kaynak, teknik yardım ve politika önerisi sağlayan kalkınma amaçlı bir kurumdur. Banka binasına girildiğinde “*Hayalimiz, yoksulluğun olmadığı bir dünyadır.*” şeklindeki yazı dikkati çekmektedir. WB'nin temel misyonu yoksulluğun yok edilmesidir. Ancak, Banka'nın izlediği politikaların yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda çok farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Banka'nın yoksullukla ilgili politikaları özellikle yapısal uyum programları açısından eleştirilmektedir. Yaygın olan görüşe göre, bu politikaların yoksullara ağır yük getirdiği savunulmaktadır. Bazı iktisatçılar ise yapısal uyum programlarının büyümeyi meydana getiremediğini ve yoksulların bu programlardan marjinal biçimde yararlandığını öne sürmüşlerdir. Öte yandan bazı iktisatçılar da, 1980'li yıllardan beri IMF ve WB tarafından gelişmekte olan ülkelere sunulan bu programların, yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olduğunu ve yapısal uyum programlarının büyük oranda ulusal paraların istikrarsızlaşmasına ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde olumsuz etkilere neden olduğunu iddia etmektedir. Bu bakış açısı, söz konusu kurumları yoksulluğun küreselleşmesine yol açmakla suçlamaktadır. Bu görüşün dünya ölçeğinde büyük bir destek bulduğu son derece açıktır (Uzun, 2003: 161-162).

IMF ve WB yıllardan beri ticaretin liberasyonu, fiyat kontrollerinin kaldırılması, özelleştirme ve bütçe harcamalarının kısıtlanması gibi politikaları az gelişmiş/yoksul ülkelere dayatmaktadır. Uygulama sonuçları tam bir hayal kırıklığı meydana getirmiştir. IMF ve WB tarafından özellikle su ve alt yapı gibi kamusal hizmetler için empoze edilen ısrarcı özelleştirme uygulamaları, bu hizmetlerin yabancı şirketler tarafından arz edilmesi ve üretilmesinin yolunu açmaktadır. Bahsedilen hizmetler, bu firmalar tarafından ticari fiyatlarla piyasaya sürüleceği için yoksul halk daha yüksek fiyatlarla karşılaşmakta, mal ve hizmetlere ulaşım gittikçe zorlaşmakta ve halk günden güne daha da yoksullaşmaktadır (Mekay, 2003: 2).

IMF ve WB imkânlarından yararlanmak isteyen az gelişmiş ülkelere dayatılan yapısal uyum programları, hazır elbise olarak sunulmaktadır. Bu programların bir parçası olan tarımsal reformlar, IMF'nin öncelikleri arasındadır. Ülkeyi içine düştüğü sıkıntıdan kurtarmak

için bu ülkeye gelen IMF ve WB yetkilileri, öncelikle tarımsal reformlara odaklanmaktadır (Şahinöz, 2000: 38).

Dünyadaki yoksulların hala %70'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Tarım sektöründe meydana gelecek bir gelişme, tarımsal iş imkanı sağlayarak ve tarımsal istihdamı uyararak yoksul insanların gelirlerinin artmasında önemli rol oynayacaktır (FAO, 2002: 2). Fakat IMF ve WB tarafından önerilen programlarda tarıma yönelik sübvansiyonların kaldırılmasında ısrar edilmektedir. Gelişmiş ülkeler kendi tarım sektörlerini WTO kurallarına rağmen desteklemeye devam ederken, azgelişmiş ülkeler yapısal uyum programları çerçevesinde tarıma verdikleri desteklerden vazgeçmek zorunda bırakılmaktadırlar.

Ayrıca tarımsal desteklerin kaldırılması ile devletin üzerinden büyük bir yükün kalkacağı, bütçede tasarrufa gidileceği ve piyasa ekonomisi içinde güçlü olanların yaşayacağı, rekabet kurallarına uyum sağlayamayanların da piyasadan çekileceği düşünülebilir. Fakat asıl sıkıntı bundan sonra başlamaktadır (Minibaş, 2001: 21). Çünkü IMF programı uygulayan az gelişmiş ülkelerde, tarım sektöründe çalışanların diğer sektörlerde istihdam imkânları genellikle yoktur. Bu durumda tarım sektöründe kıt kanaat geçinen bu bireyler, tarımdan koparılmca büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmakta, bu göçler çeşitli sosyal problemleri de beraberinde getirmekte ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendi sanayilerini ve tüketicilerini beslemek için tarım üreticisi olarak görmek istedikleri gelişmekte olan ülkeleri, artık kendi tarımsal ürün fazlaları için cazip pazarlar olarak düşünmektedirler. Bunu da IMF ve WB kanalıyla yapısal uyum programları çerçevesinde gerçekleştirmektedirler. Bu programların bir parçası olarak, azgelişmiş ülkelerin tarımsal ürün ithalatında korumacılıktan vazgeçmeleri istenmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki üreticilere uygun görülmeyen dünya fiyatlarını bu ülkelere empoze edilmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde, üreticilerin eline geçen fiyatlar ile piyasada oluşan fiyatlar arasındaki fark devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu durumda, IMF programı uygulayan ülkelerdeki üreticileri dünya fiyatları şeklinde empoze edilen fiyatlara mahkum etmek, onları üretimi sürdürmez bir noktaya itmek demektir (Oyan, 2001: 33-34). Nitekim 1970'li yıllarda Afrika ülkelerinde uygulanan bu politikalar sonucunda dönem başında Afrika, gıda ihtiyacının %20'sini ithal ederken, on yıl sonra yarısını ithal etmek zorunda kalmıştır. Eski üretim bölgelerinde yoksulluktan ölüm olayları gözlenmiştir (Tuyed, 2000: 3).

Yapısal uyum programları çerçevesinde yapılması istenen bir diğer reform da özelleştirmedir. Örneğin IMF 2000 yılında kredi verdiği 16 ülkede suyun özelleştirilmesini

şart koşmuştur. Bu ülkelere bakıldığında buradaki genç ve çocuk ölümlerinin kötü beslenme ve kirli sudan kaynaklandığı dikkati çekmektedir (Minibaş, 2001: 16). Özelleştirme sonucunda yalnızca tüketiciler değil, aynı zamanda işçiler de zarar görmektedir. Az gelişmiş ülkelerde işsiz kalan kişiler topluma yük olmaktadır. Çünkü bu ülkelerde işsizlik sigortası yoktur. Bununla birlikte büyük bir toplumsal maliyet çıkabilmekte ve kentsel şiddet, artan suç oranları toplumsal ve politik huzursuzlukla kendini en kötü şekilde göstermektedir (Stiglitz, 2002: 78-79).

Az gelişmiş ülkelere dönük IMF ve WB uygulamalarında eğitim, sağlık ve benzeri sosyal içerikli politikaların öne çıktığını görmek mümkündür. Ancak sosyal içerikli bu politik yaklaşımların diğer ekonomik politikalarla desteklenmesi söz konusu olmadığı için fazla anlamlı olmamaktadır. Çünkü WB'nin eğitim ve sağlık projeleri kapsamında sağladığı destek kredileri, ilgili projelerin dış finansmanında kullanılmak koşuluyla verildiğinden dolayı bir yandan krediler için yeni pazar imkânı oluştururken, karşı ülkeler için ise ilave borçlar anlamına gelmektedir. Dolayısıyla WB, bu konularda verdiği destek kredileri ile ilgili ülkelerin kalkınmasından ziyade, borç yükünü artırdığı ve dolayısıyla yoksullaştırdığı gerekçesiyle ciddi eleştiriler almaktadır (Chossudovski, 1999: 37).

5. Küreselleşme-Yoksulluk İlişisinin Değerlendirilmesi

Küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunan grup, UNDP'nin insani yoksulluk tanımını, küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını savunanlar ise WB'nin mutlak yoksulluk tanımını kullanarak iddialarını ispatlamaya çalışmaktadırlar.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, bütün bölgelerde 1981 yılından bu yana yoksulluk oranlarında önemli azalmalar olduğu dikkati çekmektedir. Yani bu verilere göre küreselleşme yoksulluğu azaltan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Ancak, yine WB tarafından, yoksulluğun evrenselliği dikkate alınarak ve satın alma gücü paritesindeki farklılıklar da düşünülerek mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günlük 1 dolar, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri ve Latin Amerika ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14,40 dolar olarak belirlenmiştir (Demiral vd., 2007: 4). Bu açıklamalar Tablo 2'de verilen rakamları tartışmalı hale getirmekte ve bu verilere dayanarak küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını iddia edenlerin savlarını geçersiz kılmaktadır. Dolayısıyla genel olarak, küreselleşme yoksulluğu arttıran bir süreç olarak ifade edilebilir.

Dünyada yoksulluğun boyutlarını aşağıda verilen bazı gerçekler tüm çıplaklığı ile göz önüne sermektedir.

- Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk içinde yaşamaktadır.
- Dünyanın ağır borç yüküne sahip 41 yoksul ülkesinin (567 milyon kişi) gayrisafi yurtiçi hasılası, dünyanın en zengin 7 insanın servetinden daha azdır.
- Yaklaşık 1 milyar insan 21. yüzyıla bir kitap okuyamadan veya ismini bile yazamadan girmiştir.
- Dünyada her yıl silahlara harcanan paranın %1'inden daha azı ile bütün çocuklar okula gidebilirlerdi.
- Dünyada 1 milyar çocuk (dünyadaki çocukların yarısı) yoksulluk içinde yaşamakta, her gün yaklaşık 29 bin çocuk ölmektedir (<http://www.globalissues.org/issue>).
- Dünyada temel eğitim hakkından yoksun olan çocuk sayısı 121 milyondur.
- Gelişmiş ülkelerdeki nüfusun %20'si dünyadaki malların %86'sını tüketmektedir.
- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1,1 milyon insan yeterli suya, 2,6 milyon insan da temel sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır.
- Dünya nüfusunun yalnızca %12'si suyun %85'ini kullanmakta ve bu insanlar üçüncü dünya ülkelerinde yaşamamaktadır.
- ABD'de kozmetik ürünlerine yılda 8 milyar dolar, ABD ve Avrupa'da evde beslenen hayvanlara 17 milyar dolar, Avrupa'da sigaraya 50 milyar dolar ve yine Avrupa'da alkollü içeceklerle 105 milyar dolar harcanmaktadır. Diğer taraftan, dünyada yaşayan herkese temel eğitim verilebilmesi için gerekli olan para 6 milyar dolar, temel sağlık harcamaları ve beslenme için ihtiyaç duyulan para ise sadece 13 milyar dolardır.

Bu listeyi daha da uzatmak mümkündür. Ancak bu kadarı bile, dünyamızın yaşadığı gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk sorununun boyutlarını gözler önüne sermek için yeterlidir (Gündoğan, 2008: 44-45). Yoksulluğun bu boyutlara ulaşmasının yegâne sebebi tabii ki küreselleşme değildir. Bunun yerel anlamda gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, enflasyon, rant ekonomisi, doğal afetler gibi başka nedenleri de elbette vardır.

5. Sonuç

Küreselleşme, özellikle 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarından itibaren dünyada yaygın olarak kullanılan çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutları vardır. Fakat genelde ekonomik boyutu üzerinde durulmaktadır. Küreselleşmeyle ilgili ortak bir tanım oluşturulamadığı gibi, bu konuda fikir

birliğine de varılamadığı görülmektedir. Kimilerine göre küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demektir. Küreselleşme uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştıracak, dünya refahını arttıracak bir süreçtir. Kimilerine göre de küreselleşme emperyalizmin, neo-liberalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır. Savunsak da karşı çıksak da küreselleşme günümüz dünyasının bir gerçeğidir. Gelişme seviyesi ne olursa olsun ülkeler bu gerçekle yüz yüzedir. Küreselleşme çeşitli alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de küreselleşmenin yoksulluk üzerinde meydana getirdiği etkidir.

Yoksulluk çok yönlü ve karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması güç bir kavramdır. Literatürde mutlak, göreceli, insani yoksulluk gibi çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür.

II. Dünya Savaşı sonrasında IMF, WB ve WTO gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi ile küreselleşme süreci ivme kazanmıştır. Bunlar küreselleşmenin temel aktörleridir. Bu kuruluşlar tarafından önerilen ekonomi politikaları birbirini tamamlayan ve aynı amaca hizmet eden uygulamalar olarak nitelendirilmektedir. Bu uygulamaların genel anlamda gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiği, dolayısıyla yoksulluğu etkilediği ifade edilmektedir.

Küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunan grup, UNDP'nin insani yoksulluk tanımını, küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını savunanlar ise WB'nin mutlak yoksulluk tanımını kullanarak iddialarını ispatlamaya çalışmaktadırlar.

Küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını iddia edenler, WB verilerini kullanarak 1981 yılından bu yana (günlük 1,25 ve 2 dolar gelire göre) yoksulluk oranlarında önemli azalmalar olduğunu ileri sürerek, küreselleşmeyi yoksulluğu azaltan bir süreç olarak değerlendirmektedirler. Ancak, yine WB tarafından, yoksulluğun evrenselliği dikkate alınarak ve satın alma gücü paritesindeki farklılıklar da düşünülerek mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günlük 1 dolar, Doğu Avrupa ülkeleri ve Latin Amerika ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14,40 dolar olarak belirlenmiştir. Bu durumda, Tablo 2'de verilen rakamlar tartışmalı hale gelmekte ve bu verilere dayanarak küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını iddia edenlerin savları geçerliliğini yitirmektedir. Dolayısıyla genel olarak, küreselleşme yoksulluğu arttıran bir süreç olarak ifade edilebilir.

Dünyada yoksulluğun boyutlarını gösteren bazı gerçekler aşağıda verilmiştir:

- Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı günlük 1 doların altında bir gelir ile yaşamaktadır.

- Dünyanın ağır borç yüküne sahip 41 yoksul ülkesinin (567 milyon kişi) gayrisafi yurtiçi hâsılası, dünyanın en zengin 7 insanın servetinden daha azdır.
- Yaklaşık 1 milyar insan 21. yüzyıla bir kitap okuyamadan veya ismini bile yazamadan girmiştir.
- Dünyada her yıl silahlara harcanan paranın %1'inden daha azı ile bütün çocuklar okula gidebilecektir.
- Dünyada temel eğitim hakkından yoksun olan çocuk sayısı 121 milyondur.
- Gelişmiş ülkelerdeki nüfusun %20'si dünyadaki malların %86'sını tüketmektedir.
- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1,1 milyon insan yeterli suya, 2,6 milyon insan da temel sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır.
- ABD'de kozmetik ürünlerine yılda 8 milyar dolar, ABD ve Avrupa'da evde beslenen hayvanlara 17 milyar dolar, Avrupa'da sigaraya 50 milyar dolar ve yine Avrupa'da alkollü içeceklere 105 milyar dolar harcanmaktadır. Diğer taraftan, dünyada yaşayan herkese temel eğitim verilebilmesi için gerekli olan para 6 milyar dolar, temel sağlık harcamaları ve beslenme için ihtiyaç duyulan para ise sadece 13 milyar dolardır.

Bu gerçekler de göstermektedir ki, yoksulluk ciddi boyutlara ulaşmış küresel bir problemdir. Bu problemin çözümü için küresel işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda küreselleşmenin nimetlerinden sadece gelişmiş ülkelerin değil, az gelişmiş ülkelerin de yararlanacağı şekilde küresel örgütlerin ekonomi politikaları tekrar dizayn edilmeli ve bu örgütlerin söz konusu politikaları uygulamaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alpago, H. (2002), IMF Türkiye İlişkileri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Allegret, J. P. and Dulbecco, P. (2007), The Institutional Failures of International Monetary Fund Conditionality, Review of International Organization, ss.309-327.
- FAO (Food and Agriculture Organization) (2002), World Agriculture: Towards 2015/2030, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/004/y3557e/y3557e01.pdf>, Erişim Tarihi: 09.01.2003.
- Chossudovsky, M. (1999), Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü, (Çev.: Neşenur Domaniç), Çiviayazıları Yayınevi, İstanbul.
- Çeken, H., Ökten, Ş. ve Ateşoğlu, L. (2008), “Eşitsizliği Derinleştiren Bir süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2008, ss.79-95, <http://public.cumhuriyet.edu.tr/iibfdergi/archive/e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi%20derinle%C5%9Ftiren%20bir%20s%C3%BCre%C3%A7%20olarak%20k%C3%BCreselle%C5%9Fme%20ve%20yoksulluk.pdf>, Erişim Tarihi: 22.10.2012.
- Demiral, N., Evin, H. ve Demiral, B. (2007), Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale.
- Göngen, M. A. (2013), “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2013, Sayı:29, ss.117-134.
- Gündoğan, N. (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Ankara Sanayi Odası (ASO), Ocak-Şubat 2008, ss.42-56, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyas/ocak-subat2008/Dosya.pdf>, Erişim Tarihi: 12.10.2012.
- <http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats>, Erişim Tarihi: 29.03.2014.
- <http://www.globalissues.org/issue/2/causes-of-poverty>, Erişim Tarihi: 29.03.2014.
- Karagül, M. (2010), Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az gelişmiş Ülkeler, Nobel Yayınları, Ankara.
- Leba, R. (2001), “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk”, Mevzuat Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 43, Temmuz 2001, <http://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm>, Erişim Tarihi: 04.12.2008.
- Mekay, E. (2003), IMF, World Bank Join Forces with WTO, <http://www.globalpolicy.org/ngos/int/wto/2003/0512join.htm>, Erişim Tarihi: 22.06.2004.
- Minibaş, T. (2001), “Tarımın Yapısı ve Yeni Düzenlemelerin Etkileri”, İktisat Dergisi, Sayı: 412, ss.3-21, Nisan 2001.
- Noğay, Burhanettin (2012), Dünya Günlük Ortalama Döviz Piyasası İşlem Hacmi, 31 Mayıs 2012, <http://www.burhanettinnogay.com/2012/05/dunya-gunluk-ortalama-doviz-piyasas.html#!/2012/05/dunya-gunluk-ortalama-doviz-piyasas.html>, Erişim Tarihi: 24.04.2013.
- Oyan, O. (2001), “IMF-DB Yaklaşımı Tarımı Bitirir”, Ekonomik Forum Dergisi, Sayı: 5, ss.32-35, Mayıs 2001.
- Seyidoğlu, H. (1998), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2013), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, İstanbul.

- Stiglitz, J. E. (2002), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, (Çev.: Arzu Taşcıoğlu, Deniz Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.
- Şahin, M. (2012), Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk, <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/601/12.pdf>, Erişim Tarihi: 25.10.2012.
- Şahinöz, A. (2000), “Tarım Reformu, Made in IMF”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 172, ss.37-52.
- Şenses, F. (2004), Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?, Economic Research Center (ERC) Working Paper in Economic 04/09, August 2004 Ankara, <http://erc.metu.edu/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi: 14.12.2012.
- Taş, Y. ve Özcan, S. (2012), Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Eurasian Economies 2012, ss.423-430, <http://www.eecon.info/papers/544.pdf>, Erişim Tarihi: 28.10.2012.
- The World Bank, World Development Indicators (2008), Poverty Data A Supplement To World Development Indicators.
- Townsend, I. and Steven, K. (2004), Poverty: Measures and Targets, Research Paper 04/23, Library House of Commons, March 2004, London.
- TUYED (Turunçgiller Yetiştiricileri Derneği) (2000), Tarım Politikaları Hakkında Görüşler, Temmuz 2000.
- Uzun, A. M. (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.155-173.
- Yeldan, Erinc (2009), “Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?”, Çalışma ve Toplum Dergisi, <http://www.calismatoplum.org/sayi20/yeldan.pdf>, Erişim Tarihi: 19.02.2013.
- Yılmaz, A. S. ve Çetin, B. N. (2007), Structural Conform Policies and Unemployment, New World Sciences Academy, www.newwsa.com, Erişim Tarihi: 15.11.2008.